

Odklonskost v poznih letih življenja

Janez Pečar*

Na drugem jugoslovanskem gerontološkem kongresu (Ljubljana, 4. do 7. 4. 1982) so ugotavljali, da je bilo leta 1982 v Sloveniji 16,2 % prebivalcev starejših od 60 let,¹ da je danes v Jugoslaviji 2 626 000 ljudi starih več kot 65 let² in da zlasti Slovenci polagoma postajamo star narod.

Staranje v tem smislu seveda ni le naš problem. Povsod, kjer obravnavajo »mit in resničnost staranja«³ spoznavajo, da je **staranje celih narodov dejanskost**, s katero se je treba sprijazniti iz različnih zornih kotov: »biološkofizioloških, psihološkosocioloških, kulturnozgodovinskih, političnogospodarskih, moralnoetičnih, demografskih«⁴ itd. Toda starost je pojem, ki je močno prilagojen razmeram, v katerih ga merijo. V predzgodovinski dobi je človek morda le dočakal 20 let. Pred 200 leti so v Evropi ljudje povprečno živeli 30 let. V nerazvitih deželah je človek star s 40 leti.⁵ V ZDA pa menijo, da je 65 leto zanesljivo obdobje, ki je pomembno, kajti »biti star vsebuje oboje, psihološke in sociološke spremembe«.⁶ Tam je bilo že pred leti najmanj 20 milijonov ljudi starih nad 65 let. Zato začenejajo šteti starost predvsem s tem letom.

Pred tremi desetletji je živelo na svetu 200 milijonov ljudi, starejših od 60 let. Konec tega stoletja pa jih bo živelo trikrat več.⁷ V Zvezni republiki Nemčiji je že 20 % prebivalstva starega več kot 60 let, vsak peti torej, in do leta 2030 naj bi bil star že vsak tretji.⁸

V naši državi je bilo pred 6 desetletji 8,7 % starih, pred 9 leti 12,2 %, medtem ko jih bo leta 2000 že 16,4 % celotnega prebivalstva.⁹

V Jugoslaviji je bilo leta 1972 le 350 000 upokojencev, do leta 1975 pa je njihovo število naraslo na 1 320 000, pri čemer je treba računati, da je najmanj še enkrat toliko tistih, ki so prav tako te starosti, pa nimajo socialnega zava-

rovanja.¹⁰ Podobno je drugje v razvitih deželah po svetu, kjer demografiji ugotavljajo, da so se posamezne skupine prebivalstva v ostarelosti povečale za 6-krat ali za nepredvidljive odstotke (Švica, Francija, Sovjetska zveza, ZRN itd.).

Če začenejajo ostarelost obravnavati iz najrazličnejših vidikov, da bi pravočasno ustvarjali ustreznejše razmere za velik del starega prebivalstva v prihodnje, ko bomo postajali stari narodi, se **vprašanje še najmanj proučuje kriminalnopolitično in kriminološko**. Na to kažeta oba dosedanja jugoslovanska gerontološka kongresa, na katerih s te plati ni bilo podanega niti enega poročila, čeravno je bilo slišati nemalo podatkov, ki se vsaj hipotetično lahko povezujejo z odklonskostjo v ostarelosti.

Zato vprašanje kriminalnosti ostarelih že postaja pomembno v vsaki moderni družbi in še bolj bo, ko bo treba reševati tovrstne težave v prihodnje, kajti v naslednjem tisočletju bo število starih relativno in absolutno naraščalo s podaljševanjem življenjske dobe. In ker ima vsako življenjsko obdobje določeno odklonskost, bi se bilo treba počasi nanjo pripravljati, čeravno je v ostarelosti še najmanj kriminala; tako je očitno povsod po svetu, kjer so o tem začeli razmišljati.

Če je obdobje človeške starosti nasploh slabo proučeno, se je z njim toliko manj ukvarjala kriminologija, čeravno nekatere druge znanosti ponujajo nemalo spoznanj, uporabnih tudi v kriminalnopolitičnem, kriminološkem, penološkem ipd. smislu, nenazadnje tudi v viktinološkem, saj so stari večkrat žrtve kot pa storilci kriminala.

O kriminaliteti in sploh o odklonskosti v ostarelosti je le malo pisanja, čeravno so se z njima začeli ukvarjati že nekateri starejši pisci. Starost v kriminologiji ni nikoli pritegovala dosti pozornosti. K temu za gotovo vabijo predvidevanja o staranju človeštva, čeprav se bodo tudi pojmovanja starosti odmikala od sedanjih predstav. **Kriminologija je dosti bolj poudarjala upadanje kriminalne vitalnosti s starostjo**. Toda ne glede na to ne smemo zanemariti kriminalnosti in drugih vrst odklonskosti v ostarelosti, ne toliko iz kaznovalnih razlogov, kolikor bolj za razumevanje tovrstnih pojavov med starimi ali nad njimi, čeprav kdaj pa kdaj starosti vendarle ne bi smeli meriti samo po letih in ustaljenih stereotipih. Ta sestavek naj bi bil neznamenit prispevek k razmišljanju o tem in za večjo pozornost starosti predvsem s kriminološkega zornega kota.

* Janez Pečar, dipl. pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo

¹ Milošević, Izvlečki, s. 6.

² Arnold, prav tam, s. 68.

³ McVeigh / Sbostak, s. 318.

⁴ Jezernik, s. 1.

⁵ Prav tam, s. 12.

⁶ Birren: The Elderly, v Outsiders USA, s. 76.

⁷ Opozorila s svetovne konference o staranju, Dunaj 26. 7. do 6. 8. 1982, Delo 6. 8. 1982, s. 14.

⁸ Tožbe pozabljene generacije, Delo, 4. 8. 1982, s. 6.

⁹ Delo, 6. 8. 1982, prav tam.

¹⁰ Jezernik, s. 26.

1. Biopsihosocialne posebnosti staranja

Večina piscev, ki se ukvarja s staranjem, omeinja zlasti upadanje telesnih in duševnih sposobnosti, splošno funkcionalno oviranost, razna bolezenska stanja in težave, obrobnost in osamljenost itd. Starost ima pri večini za posledico pojemanje podjetnosti in smelosti.

S staranjem je človek »prisiljen prevzemati drugačne vedenjske vzorce«. ¹¹ Menijo, da je »ljudem del starčevskega vedenja v določeni starosti vsiljen«, ¹² kar lahko pomeni, da se v zvezi s staranjem odvijajo podobni procesi, ki jih srečujemo v drugih družbenih skupinah v zvezi z zaznamovanjem in etiketiranjem. Zato se sicer le redki posamezniki, pa vendar, lotevajo obravnavati tudi **povezanost senilnosti s kriminalom**, podobno kot poskušajo v drugih starostnih razredih ugotavljati kake posebnosti in značilnosti (pri otrocih in mladoletnikih, v zgodnji polnoletnosti itd.).

Čeprav se »koledarski čas ne ujema z življenjskim časom« ¹³ in leta sama po sebi ne pomenijo celotnosti stisk in značilnosti, ki naj veljajo za stare, po prenekatero **izkušnje vendarle ustvarjajo o starostnikih določen mit**. Po njem naj bi bili starejši, »vsi enaki, starokopitni in senilni, tihi in mirni, neproduktivni in neustvarjalni, konzervativni in nasprotniki sprememb, pa neuporabni in brez vrednosti«. ¹⁴ Od tod nastajajo predsodki in diskriminacije ljudi, ki temeljijo predvsem na njihovi starosti in ki jih že v naprej opredeljujejo za »šibke, bolehe, togotne in nesodelujoče«. ¹⁵

Staranje se pojasnjuje predvsem z biološkimi dejavniki, pri čemer se premalo upoštevajo psihološki in družbeni, zlasti kadar želijo zagovarjati vzorce vedenja ljudi, ki jih štejemo za stare. Toda sodobna gerontologija ugotavlja, da je »potrebno pojasnjevati starostne razločke od starostnih sprememb«. ¹⁶ Kajti starostne razlike so odkloni od povprečja v skupini enako starih, spremembe pa so pojavi istega človeka od mladosti oz. srednjih let dalje. To razločevanje je

¹¹ Požarnik, s. 231.

¹² Prav tam, s. 232.

Najnovejši »poskusi so pokazali, da senilnost ni le biološki pojav, nastane tudi če z nekom ravnaš tako kot če bi bil duševno manj sposoben«. Tom L. Smith, Delo 22. 11. 1982, s. 8.

¹³ Glej Neugarten: The Aged in American Society v Social Problems, s. 170.

¹⁴ McVeigh / Sboštak, s. 313.

¹⁵ Prav tam, s. 319.

¹⁶ Švob Tvrčko, s. 54.

pomembno tudi za razmišljanja o kriminaliteti ljudi v poznem obdobju življenja. Prav glede na to velja posebej omeniti nekaj biosocialnih posebnosti, povezanih s staranjem po eni in odklonskosti v vedenju po drugi strani. Posebnosti namreč tako vplivajo na (stare) ljudi, da so manj kriminalni in **tudi redkeje postajajo žrtve kriminala** (čeravno se včasih vzbujajo drugačen vtis).

a) Biološke značilnosti

Raziskave potrjujejo, da se velik del starih nad 60 let zdravstveno ne počuti dobro. ¹⁷ Čeprav se starost meri po spremembah v organizmu in ne po letih življenja, je staranje predvsem posledica določenih histoloških in biokemičnih sprememb. Predvsem gre za izumiranje celic v fiziološkem in patološkem smislu, kar pri naša nevrološke, psihološke in družbene posledice. ¹⁸

V tem obdobju imajo ljudje pogosto cerebralno arteriosklerozo. V ospredju obravnavanja je klimakterij (v zadnjem času tudi pri moških). Prenekateri so prizadeti s kroničnimi in degenerativnimi boleznimi. Mnogi lahko opravljajo le nekatere dejavnosti in so zaradi tega ter zaradi ustreznih telesnih omejitev navezani izključno na dom ali celo na posteljo in odvisni predvsem samo od drugih.

Iz tovrstnih okoliščin pa se pojavljajo tudi posebnosti nekaterih oblik vedenja, med njimi zlasti tiste, ki so povzročene s cerebrovaskularnimi motnjami in sklerotičnimi spremembami. ¹⁹ Le-te povzročajo upadanje kritičnosti, poslabšanje etične nadgradnje, sorazmerno intenzivnost nagonov — tudi spolnih.

Gre, kot pravijo, za določene oblike vedenja, povzročene s patološkimi duševnimi motnjami ostarelih v obdobju involucije. Le-ta se začne med petim in šestim desetletjem in ima dokajšen **biološki in psihološki pomen, v katerem ostareli prihajajo v spopad z družbenimi normami**.

b) Psihološke posebnosti

Starostniki imajo (zlasti ženske in v času klimakterija) razne duševne težave. Poleg sprememb v telesu je treba še posebej upoštevati pomen osebnosti in razne družbene dejavnike.

¹⁷ O tem glej tudi: Jezernik, s. 62.

¹⁸ Sumrak in drugi: Neki biološki i sociološki problemi starenja, Drugi jugoslovanski gerontološki kongres, s. 57.

¹⁹ Glej Pospišil-Završki, s. 284.

Kar zadeva ženske v klimakteriju, zlasti naštevajo duševne stiske, ki jih razvrščajo v 6 skupin.²⁰ Prav tako nastajajo pri moških iz istega razloga razne duševne motnje in spremembe.

Stari ljudje postajajo zasičeni, utrujeni in depresivni. Često se jim zbuja želje po begu. Družbeno so manj prilagodljivi, težko se znajdejo v novih položajih, so stereotipni in previdni, neradi tvegajo, imajo najrazličnejše predsodke, so razdražljivi, čustveno neuravnovešeni pa trmasti, egoistični itd. Pojavljajo se: upadanje moralne ravni, lahkovernost, zmanjšanje takta in interesov, povečuje se želja po osamitvi, po brezobzirnosti, sovražnosti, strah pred osiromašenjem, občutki krivde, potrtnost in razni drugi psihotični znaki,²¹ apatičnost, pa agresivnost in impulzivnost, melanholičnost, suicidalnost, upadanje spomina in volje, povečuje se kritičnost in podobno.

Napačne bi bile predstave, da pri starih nastajajo le negativne poteze, zlasti v njihovem duševnem življenju, vendar jih za naš namen poudarjamo posebej, ker se, če ne drugače, vsaj hipotetično lahko povezujejo z morebitnimi negativnimi oblikami vedenja. Zato gre pri njih zlasti upoštevati depresivnost kot motivacijo, maščevalnost, patološke psihične motnje, senilno in predsenilno življenjsko obdobje, senilne psihoze, spremembe v čustvovanju, prizadevanja za ohranitev pomembnosti itd.

V tem smislu je v psihiatriji in psihologiji in še posebej v gerontologiji dosti opozarjanja na arteriosklerotične psihoze, senilno demenco, nevrotičnost in psihotičnost, razne psihološke in psihodinamične mehanizme, pa na zmanjšanje umskih zmogljivosti tja do razumevanja sveta, drugačnega od tistega, kakršen je. Le-to neredko spremljajo možganske okvare in posledice morebitnega alkoholizma.²²

Te psihološke anomalije se nedvomno pojavljajo pri vseh starostnih skupinah, toda **pri starostnikih so bolj pogoste.**

c) Družbene posledice ostarelosti

Nič manj očitne od bioloških in duševnih posebnosti starostnikov so družbene posledice. Le-te so še toliko bolj neprijetne, ker izhajajo iz odnosa drugih do njih. Čeravno so vse tri skupine posledic, ki jih naštevamo, med seboj

²⁰ Glej npr. Požarnik, s. 234.

²¹ Požarnik, s. 235 in 240.

²² Glej tudi: Ritzel, s. 352 in 354, Bernocchi, s. 328, East (tipkopis-prevod), s. 116.

povezane (kajti leta oz. starost sama po sebi ne pomeni dosti), so vendar posledice tiste, ki so družbeno izražene. Zaradi njih katerakoli družba potiska »stare« v obrobnost, čeravno se v zadnjih desetletjih temu močno upirajo. Morda tudi zaradi tega, ker je starih po številu čedalje več.

V industrializiranih in organiziranih razmerah je upokojitev vendarle določeno čakanje na smrt,²³ drugega nadomestila pa ni. To prihaja pri nas še toliko bolj do izraza zaradi naraščajoče brezposelnosti mladih, ki za družbo pomenijo več (gospodarsko in politično) kot tisti, ki so ji že odslužili (čeprav z njimi ne bi smeli tako počenjati). Prenehanje poklicne dejavnosti pomeni veliko družbenogospodarsko in politično spremembo in visoki odstotki upokojencev se z ničimer ne ukvarjajo ali se nočejo ukvarjati.²⁴ Mnogi ostajajo sami, ovdoveli, prenekateri so revni, večinoma so družbenopolitično neangažirani in zato čedalje bolj nepomembni in odvečni. Le-to jim spreminja navade in vrednote ter **oblikuje ustrezen način življenja, ki jih odmika od tistih, ki niso to, kar so sami.** Zato često govore o »izoliranem svetu starih«, ki jih povrh še zapiramo v ustrezne domove, kjer je njihova izločitev še bolj očitna.

Morda prav to zaostruje generacijsko nasprotje, ki ga poudarjajo še bivalno ločevanje, družbena diskriminacija, izolacija in starostna zaznamovanost. »Posamična nemočnost, nepomembnost, družbena osamljenost in kulturna drugačnost pa ustvarjajo odtujitev«²⁵ od družbe.

Zato ugotavljajo, da je upokojitev znaten družbeni problem in da je ta škodljiv. Z njo človek zgubi svoj življenjski pomen, kar ga pelje v telesno propadanje. Od tod tudi opozorila o nujnosti spreminjanja vedenjskega vzorca in o reorganiziranju uporabe časa, ki ga je z upokojitvijo nenadoma preveč in je posameznik v položaju, ko je čas, ki mu ga je dotlej venomer primanjkovalo nenadoma postal škodljiv in v breme (predvsem pri moških v mestih).

2. Odklonskost v ostarelosti

Človeško življenjsko obdobje ima lahko določen vpliv na zmožnost postati odklonski na prav poseben in ne na drugačen način. Verjetno se **starost bolj kot katerakoli druga leta kaže zavrhalno, ne le samo zaradi starostnih in duševnih**

²³ Glej tudi Jezernik, s. 15.

²⁴ Prav tam, s. 100.

²⁵ Npr. Hentig, s. 185.

obolenj, ampak tudi zaradi telesnih nezmožnosti in odsotnosti prenekaterih priložnosti, ki so drugim dane že z opravljanjem poklica ali z večjo družbeno gibljivostjo.

Kazniva dejanja ostarelih često primerjajo z žensko odklonskostjo in ugotavljajo,²⁶ da so stari predvsem napeljevalci in manj storilci, da ima pri njihovi kriminalnosti pomembno vlogo zvižanost in manj telesna sila, da le-to nadomeščajo z ustreznimi sredstvi, da svoje namene uravnavajo na osebe, ki se ne morejo braniti, ki se niso sposobne upirati ali ki včasih ne dojemajo storilčevega ravnanja (npr. spolna dejanja nasproti otrokom — pedofilija — itd.). Kolikor gre za konfliktna razmerja med ostarelimi in drugimi kot žrtvami, naj bi ostali razmeroma pogosto uporabljali orožje, strupe in požige. Če pa tega ne zmorejo, pa vsaj verbalno nasilje in drugo. Zato imajo med ostarelimi kazniva dejanja zoper čast in dobro ime pomemben delež.

Telesna nemoč ali zmanjšanost prenekaterih zmogljivosti je ovira za vpletanje v groba, nasilna, muskulturna ter poulična dejanja, ki so razširjena med mladimi in spodnjimi družbenimi plastmi. Zato ostareli (z izjemami) niso vlomilci, roparji, pretepači, napadalci in sploh storilci nevarnejših krvnih in spolnih kaznivih dejanj. Dosti pa jih je med majhnimi tatovi, trgovinskimi tatiči, zatajevalci ipd.

Zvižanost, ki je še ostala in ki je pri nekaterih morda še bolezensko pogojena, omogoča vzdrževanje goljufigvske persistence (zlasti pri ženskah). Upadanje in sploh nezmožnost hitrih reakcij, izrabljanje ustreznih komunikacij jim onemogoča žeparstvo in sploh dejanja, ki zahtevajo stike s sposobnejšimi (žrtvami) od njih.

Ne gre zanikati, da **slab gospodarski in denarni položaj napelje prenekatero ostarelo osebo na kriminalnost zaradi ohranitve življenjskega obstoja** ali vsaj njegovega izboljšanja. Toda to ni ključna motiviranost in koristoljubnost kot gibalno za kriminalnost med ostarelimi — nima vedno primarnega vpliva. To potrjujejo tudi nekatere domače raziskave.

Psihologi iščejo razloge za prenekatero pojave s premoženjskega področja pri ostarelih v depresiji, shizofreniji, meničnodepresivnih boleznih, demenci, psihopatijah, v osebni razrvanosti, pa v alkoholizmu itd. Še posebno privlačni za tovrstno raziskovanje so tatovi v prodajalnah,²⁷ kar je v zahodnem svetu med starimi verjetno

kriminal številka ena. Podoben pomen imajo osamljenost, izoliranost in nepomembnost. Le redkeje omenjajo pri ostarelih lastnosti, kot so fetišizem in kleptomanija.

Večinoma ostajajo ljudem še **najdlje ohranjene verbalne komunikacije**, ki dopuščajo razmeroma neokrnjene možnosti obrekovanj, razžalitev, opravljanj, žaljivih obdolžitev in podobnih dejanj, ki jih je mogoče izvesti ne le brez truda, ampak tudi zaradi možnosti, ki jih nudi prosti čas in opazovanje življenja drugih.²⁸

Značilno je, da je za razmeroma dosti piscev **privlačna seksualna odklonskost ostarelih**, morda ne toliko zaradi socializacije spolnosti, kolikor bolj zaradi upadanja spolne zmogljivosti teh ljudi na eni strani in željami, ki se izražajo tudi s tako kriminalnostjo na drugi. Ta pa je družbeno na splošno nepričakovana in jo zato pogosto toliko bolj zavračajo in senzacionalizirajo. Ne gre prezreti, da se po drugi strani seksologija močno prizadeva ohranjati spolno sposobnost čim dlje v človekom življenju in razbijati stereotipe o življenju ostarelih na tem področju.²⁹

Zanimivo vprašanje pa je, koliko gre pri ostarelih za prvič storjeno kriminaliteto in koliko za povratništvo (bodisi politropno bodisi homotropno). Vedno gre iskati povezavo med povratništvom in kasnejšo dobo življenja, še zlasti, ker za kriminal ni starostnih omejitev. Malo ali nič pa ne vemo o tem, ali je odklonskost v ostarelosti ponavljanje dejanj iz prejšnjih let in koliko pomeni zanje prijemljivost, kakšne so posledice povratništva v ostarelosti, itd.

3. Ostareli storilci drugod po svetu

Že prej smo poudarili, da je v dosegljivi literaturi le malo podatkov o kriminaliteti ostarelih. Zakaj torej tolikšno nezanimanje za odklonskost v poznih letih življenja, ko pa je po določenih značilnostih kljub temu vredna pozornosti? Morda je odgovore iskati v manjši kriminalni obremenjenosti, v neprimerno blažji družbeni nevarnosti na splošno, v **pojasnjevanju njene etiologije, ki išče vplive pretežno v različnih bolezenskih nagnjenostih**, všteti s senilnostjo, v tem, da štejemo ostarele že toliko potisnjene v družbeno obrobno, da jim poleg drugega ne gre oteževati položaja še s tovrstno pozornostjo, o

²⁶ Npr. Hentig, s. 185.

²⁷ Glej npr.: Gibbens (Palmer) Prince, s. 47. Russel, s. 73, Keller / Battagay / Randfleisch / Harnel, s. 342.

²⁸ Npr. Schneeberger: s. 253—257.

²⁹ Glej o tem zlasti: Pospišil-Završki; v njeni obširni razpravi.

morebitni popustljivejši in bolj razumevajoči kriminalni politiki, pa v tem, da marsikateri odločujoči dejavnik obravnava kriminalnost ostarelih z domnevo, da bo slej ko prej tudi sam podoben tistim, ki so postali stari že pred njim. In ker vsakega čaka starost, je to vsekakor okoliščina, s katero se ne bi smeli ukvarjati s pretirano doslednostjo, kajti nihče ne ve, kaj ga še čaka.

Vsekakor pa je očitno **nevarnejše kriminalitete med ostarelimi res najmanj**, že zaradi njihovih psihofizičnih zmogljivosti. Toda, ali bo staranje celih narodov prineslo, ne le večje zanimanje za tovrstne storilce, ampak resnično več kriminala med njimi?

Najprej gre poudariti to, da demografski podatki zlasti za industrializirane države kažejo, da je količina ostarelih vedno večja in doseganje starosti vedno višje, zlasti med ženskami. Podobne, čeprav manjše trende ugotavljajo v polindustrijskih deželah in med nerazvitimi. **Število ostarelih se torej po vsem svetu povečuje**, kar nedvomno zahteva tudi **večje kriminološko zanimanje zanje**.

Čeravno so izjeme (npr. goljufije pri ženskah), kriminalnost po 40 letu naglo upada. **Kriminalna vitalnost se torej znižuje s starostjo**, kar je očitno v vseh kriminalnodemografskih statistikah. Po 60 letu je to še posebno vidno. Nedvomno so vzrok upokojitev, omejene možnosti zlorabljanja priložnosti za kazniva dejanja in drugo.

Hentig ugotavlja, da je med ostarelimi (ZDA) kar upoštevanja vredno število storilcev požigov, ubojev, spolnih odklonov,³⁰ pa tudi premoženjskih kaznivih dejanj.³¹ Ponti (Italija)³² navaja podatke o obsojenih na 1000 prebivalcev. Po njem je na 1000 prebivalcev en obsojenec med 60 in 70 letom in le pol obsojenca po 70. letu. Ti podatki pa se razločujejo glede na vrste kaznivih dejanj.³³ East³⁴ (Anglija) prikazuje primerjavo vrstnega reda posameznih kaznivih dejanj glede na to, ali so jih storili ljudje po 60 letu starosti ali mlajši. Pri tem spoznava, da je vrstni red večinoma nespremenjen, sicer pa je vrstni red med ostarelimi podoben vrstnemu redu kaznivih dejanj bolj vitalnega prebivalstva, le vlomi v prodajalne so pri ostarelih pred vlomi v stanovanja, kar je pri tistih pod 60 leti ravno narobe. East se posebej ukvarja s spolnimi nasil-

nimi dejanji med obema skupinama in pojasnjuje nižjo kriminalnost ostarelih. Prenekateri pisci pa se zlasti ukvarjajo z erotičnimi nagnjenji starih do otrok.³⁵

Ritzel³⁶ trdi, da je bilo leta 1968 v ZRN ca. 20 % starih nad 60 let, medtem ko je ostarelih med storilci v letih med 1951—1966 le 3,3 do 3,6 %. Po njegovem je med ostarelimi najbolj kriminalno vitalna skupina med 60 in 64 letom. V tej skupini je več kot polovica vseh starih storilcev kaznivih dejanj.³⁷ **Starost s svojimi tegobami deluje torej očitno zaviralno.**

Kriminal v prodajalnah uživa splošno pozornost po svetu in ker ga je zmeraj več, je zanimiva Dörmannova razprava.³⁸ Po njem je v ZRN pri starih nad 60 let med vsemi starostnimi skupinami največ tatov. **Ženske pa znatno prednjačijo pred moškimi.**

Starejši viri³⁹ prinašajo tudi vpogled v tovrstno problematiko, ki pa je že toliko odmaknjena, da zaradi naraščanja deleža ostarelih v novejši dobi zgubljujejo pomen. Toda hkrati potrjujejo, da je upravičeno pričakovati naraščanje ostarelih deviantov in s tem potrebo po večjem zanimanju zanje.

4. Kriminaliteta ostarelih v Sloveniji

V ta namen so uporabljeni podatki dveh virov, in sicer kriminalne statistike organov za notranje zadeve, (v katerih so pomanjkljivi podatki o kaznivih dejanjih zoper čast in dobro ime ter iz prometa) in Kazenske sodne statistike. Podatki iz sodne statistike so iz leta 1976—1980⁴⁰ in obsegajo 2037 storilcev kaznivih dejanj, ki so jih storili ljudje nad 60 let, medtem ko podatki organov za notranje zadeve vsebujejo 2193 oseb, vendar za leta 1977—1981.⁴¹

Oba vira kažeta isto podobo. Po sodni statistiki je **delež ostarelih v slovenskem kriminalu za 5 let le 3,06 %**, po statistiki organov za notranje zadeve pa 2,92 %. **Torej ni velik in ima enake tendence kot drugje po svetu v zadnjem desetletju.**

³⁵ Npr. Bernocchi, s. 333, Pospišil-Završki 286, in drugi.

³⁶ Ritzel, s. 345.

³⁷ Prav tam, s. 348.

³⁸ Dörmann, s. 388.

³⁹ Npr. Exner 147 in drugi.

⁴⁰ Kazenska sodna statistika 1980, s. 262, Ljubljana, marec 1982.

⁴¹ Podatke v ta namen je obdelal tov. Bogo Brvar, profesor matematike in fizike, Višja šola za notranje zadeve v Ljubljani.

³⁰ Hentig, s. 168.

³¹ Prav tam, s. 188.

³² Ponti, s. 150.

³³ Prav tam, s. 159, 161 itd.

³⁴ East, s. 89.

Primerjava sodno obravnavanih storilcev po starostnih skupinah za leto 1978 (za to leto je v Statističnem letopisu napoved o številu prebivalcev; za leto 1981, ko je bil popis prebivalstva, pa podatki še niso objavljeni) je naslednja:

Tabela 1: Koeficient storilcev na 100 000 prebivalcev po starostnih skupinah leta 1978

Skupina	Število preb.	Število storilcev	Koeficient
25—29	156 523	2743	1752,4
30—39	253 635	3098	1221,4
40—49	256 475	2116	825,0
50—59	192 594	843	437,7
60 in več	261 254	392	150,0

Različna metodologija prikazovanja podatkov po starosti prebivalcev in po letih storilcev omogoča le gornjo primerjavo, v kateri izpadejo skupine, mlajše kot 25 let. Toda ne glede na to, je več kot očitno, da število obsojencev upada od polnoletnosti navzgor in je po teh podatkih (za katere ni razloga, da bi bili v drugih letih drugačni) **starost s kriminalom najmanj obremenjena.**

Isto ugotovitev prinašajo organi za notranje zadeve za leta 1977—81 (za pet let), če izračunamo koeficient na 100 000 prebivalcev za skupini od 60 let navzgor in od 15 do 59 let. Tovrstni koeficient za ostarele je 839,91 za vse mlajše pa 6352,52 (1. julija 1978 je bilo prebivalcev v tej skupini 1 145 639).

Struktura kriminala po glavnih področjih iz kazenske sodne statistike (1976—1980) je naslednja:

Tabela 2: Sodno obravnavana kazniva dejanja ostarelih v letih 1976—1980

Področja kaznivih dejanj	Število	% od skupnega števila
Življenje in telo	427	21,0
Čast in dobro ime	438	21,5
Zasebno in družbeno premoženje	417	20,5
Varnost javnega prometa	470	23,0
Vsa druga kazniva dejanja	285	14,0
S k u p a j :	2037	100,0

Razločki med poglavitnimi skupinami kaznivih dejanj so zanemarljivi. Popolnoma jasno pa kažejo kriminalno angažiranost ostarelih, ki so bolj odklonski na prav določenih področjih in manj ali skoraj nič na drugih. Delež njihove kriminalnosti je v primerjavi s številom storilcev nasploh v letu 1980 naslednji:

— zoper čast in dobro ime	9,53 %
— zoper pravosodje	7,86 %
— zoper življenje in telo	5,56 %
— zoper svoboščine in pravice občana	2,58 %
— zoper varnost javnega prometa	2,41 %
— zoper družbeno in zasebno premoženje	1,82 %

Po podatkih organov za notranje zadeve je bilo (za pet let) med 2193 ostarelimi storilci (60 in več let) 480 ali 21,9 % žensk, kar je znatno več od povprečja kriminalnosti žensk nasploh, ki je po njihovih statistikah okoli 12 % letno.

Sodne statistike za leto 1980 tudi kažejo, da so ženske v ostarelosti nad povprečjem kriminalnosti žensk ali vsaj blizu povprečja pri kaznivih dejanjih zoper premoženje, zoper življenje in telo, zoper čast in dobro ime in pri kaznivih dejanjih zoper varnost javnega prometa.

Večina ostarelih storilcev ima stalno prebivališče, 58,1 % ostarelih pa prej še ni bilo kaznovanih.

a) Premoženjski kriminal

Med storilci, ki so bili odkriti v letih 1977 do 1981 in stari 60 in več let, je bilo 1015 povzročiteljev premoženjskih kaznivih dejanj oz. 46,3 % vseh tovrstnih oseb. Med njimi je bilo res nekoliko več storilcev v skupini 60—64 let, toda tudi v ostalih skupinah višje starosti ni večjih razločkov. **Premoženjski kriminal klasičnega tipa** je tako že zaradi narave in zmogljivosti ljudi te vrste najpogostejši. Pri njih seveda ne gre za kašno spektakularno premoženjsko kriminaliteto, ampak predvsem za preprosto »jemanje«, ki nastaja ob priložnostih. Le-te starejši ljudje dosti manj iščejo, marveč znatno bolj izrabljajo možnosti, če se ponujajo same od sebe.

Na premoženjskem področju med ostarelimi ne moremo iskati roparjev in vlomilcev in sploh storilcev, ki poleg znanja in naporov potrebujejo za storitev tudi moč in ustrezne sposobnosti za premagovanje ovir.

Zato pa je med njimi dosti malih tatov, pri katerih predvsem **med ženskami prevladujejo tatice v samopostrežnih prodajalnah**. Pri nas v tem pogledu ni nič drugače kot drugje po svetu, kjer dokaj bagatelna kriminalnost v trgovini privlači raziskovalno pozornost. Pri tovrstnih storilcih jo namreč močno povezujejo s pozabljenostjo, depresijo,⁴² nevrotičnostjo, kleptomanijo,⁴³ apatijo, demenco, psihopatijami, podnormalnostmi,⁴⁴ pa histerijo itd., še najmanj pa s preprostim zadovoljevanjem vsakdanjih življenjskih potreb, gmotno nujo in normalno koristoljubnostjo, povzročeno iz želje živeti nekoliko bolje in morda še na račun drugih.

Tatvina v trgovini je predvsem prestopok otrok, žensk in starih. Nekateri podatki sploh kažejo,⁴⁵ da jih največ store ljudje, stari nad 60 let. Pri ženskah v tem obdobju jih še posebej pojasnjujejo z osamljenostjo in osamelostjo, brezpomembnostjo, tja do psiholoških posebnosti in pojavov, povzročenih s fiziopsihološkimi posebnostmi.

Zato ni čudno, če v naših razmerah med ostarelimi premoženjskimi storilci premočno prevladujejo majhne tatvine do 250 din in navadne tatvine predmetov raznih vrst. Redkeje se pojavljajo še gozdne tatvine, zatajitve in prikrievanje.

Žepna tatvina, tatvina kolesa, odvzem tuje stvari in podobna dejanja, ki zahtevajo še moč, spretnost, iznajdljivost, pogum, so prava redkost in osamljeni primeri. Le pogostejša poškodovanja tuje stvari kažejo na maščevalnost ostarelih in odpor zoper nekoga in zaradi nečesa.

b) Nasilništvo in agresije

Te pojave gre tudi pri ostarelih deliti na **fizično in verbalno nasilje**. Nasilja še zdaleč ni toliko kot v drugih starostnih skupinah, vendar pa je pomembna kriminalna dejavnost v teh letih. Pojavlja se med zakonci, sorodniki, sosedi in sploh med ljudmi v njihovi bližini.

— Telesno nasilje

Za ostarele ne pride več v poštev poulično nasilje, veseljaško pretepanje po gostilnah, prireditvah itd., čeprav ima **alkoholizem tudi pri njih v poznih letih pomembno vlogo**, tudi pri zadanju poškodb drugim.

⁴² Glej npr. Lange / Engelmeier / Pech, s. 148.

⁴³ Keller in drugi, s. 342.

⁴⁴ Gibbens in drugi, s. 47.

⁴⁵ Dörmann, s. 388.

Nasilnost starih izhaja pretežno iz razmerij med ljudmi, živečimi v nasprotju še od prej. Zato tudi pri njih uboji (26 v letih 1977—81) niso taka redkost. V teh letih so storili 331 lahkih in 74 hudih telesnih poškodb, 127 kaznivih dejanj ogrožanja z nevarnim orodjem, 24 kaznivih dejanj ogrožanja varnosti, 6 kaznivih dejanj povzročitve smrti iz malomarnosti itd.

Njihovi pojavi te vrste ne izražajo le povračila za hudo, ki jim ga prizadevajo drugi, marveč tudi vzdušje, v katerem morajo često živeti med bližnjimi, s katerimi se včasih ne da več vzdržati, ne da bi mu prizadeli bolečine kot morebitne kazni ali ga sploh ne odstranili iz svojega okolja tudi na ta najbolj izjemen način.

— Verbalno nasilje

Verbalno nasilje različnih oblik zopet lahko obravnavamo z dveh etioloških gledišč: iz zornega kota **konfliktnosti posameznika do ožjega okolja** ter z vidika kakovosti **njegovih razmerij do družbe** in njenih mehanizmov. To drugo, vsaj po pravni kvalifikaciji, često sega že v političnost, ki pa najbrž za nobeno družbeno skupnost glede na vitalnost storilcev v teh letih ne more biti več tako nevarno, čeprav je še vedno lahko moteče.

V prvo vrsto nedvomno sodijo različne žalitve, obrekovanja in podobni pojavi, ki prihajajo na sodišča na pobudo zasebnih tožilcev, ki jih ne zadovoljujejo bližnji poravnalni sveti v njihovem povračilu na zadani izziv. Stari utegnejo biti v tem pogledu zelo neodpustljivi in trmasti. Ta »besedni kriminal« je po številu pred sodiščem enako močno zastopan kot druga sodno obravnavana kriminaliteta starih. Zato ga s tega zornega kota ne gre zanemarjati, še posebno, ker pogosto izhaja iz narave posameznih osebnosti in njihovih motenj, zasledovalnih idej, paranoičnih teženj, manij, depresij itd. Zato se okolje boji ostarelih kverulantov⁴⁶ in beži od njih. **Za prenekatero ostarele pa je verbalni prestopok lahko edino nasilje nad drugimi, ki jim še ostane.**

V drugo vrsto pa sodijo **verbalni prestopki s političnostjo**. V navedenih letih so ostareli storili prenekatero kaznivo dejanje sovražne propagande, žalitev države, njenih organov in predstavnikov, neredko razširjajo lažne vesti, vzbujajo narodnostno in versko nestrpnost ali žalijo SFRJ (kar 11 kaznivih dejanj). Pri starih so še bolj kot pri drugih navadno storjena v stanju alkoholiziranosti ali pa so v posameznem pri-

⁴⁶ Glej npr. Schneeberger, s. 253.

meru izraz težav in stisk starcev, ki s tem kažejo svojo nezadovoljstvo, včasih tudi preveč nekontrolirano in nestrpno.

c) Spolna kriminaliteta

Po dosegljivih virih sodeč **privlačuje spolna kriminalnost med ostarelimi večjo pozornost** kot katerakoli druga,⁴⁷ razen morda že omenjena kriminaliteta v samopostrežnih prodajalnah. Verjetno tudi zaradi nasprotja med stereotipnim mišljenjem, da »spolnost« pri starih sploh ne pride več v poštev, in med dejanskostjo, ki vendarle poraja spolno nasilje pri moških v starosti. Četudi spolna kriminalnost v ostarelosti nikjer v svetu ni številna, je vendarle še največ pisanja prav o njej. Na to ne vpliva dosti niti socializacija spolnosti ali pred nekaj leti imenovana seksualna revolucija, ki nedvomno spreminja prenekatere tabuje s tega področja v normalnost. Toda »starim« se prenekaterih ravnanj ne odpušča tako hitro, morda tudi zaradi predstav, ki jih gojimo o njih. Pri tem pogosto mislimo na svoje prednike, ki jih želimo ohranjevati čiste in vzvišene v njihovi podobi, pa nas vznemirja, če so stari v spolnosti drugačni od tako ustvarjenih mitov.

Med 33 pojavi te vrste, vsebovanimi v statistiki organov za notranje zadeve (1977—1981), je bilo: 7 oseb starih nad 60 let osumljenih posilstev, 5 spolnega občevarja s slabotno osebo, 14 oseb je bilo obravnavanih zaradi spolnih napadov na osebe, mlajše od 14 let, 4 zaradi nečistih dejanj, 1 zaradi kršitve spolne nedotakljivosti z zlorabo položaja in 2 osebi zaradi protinarnavnega nečistovanja.

Spolno zlorabljanje otrok ali pedofilija je najpogostejši pojav med ostarelimi. Sicer pa je spolna kriminalnost ostarelih pretežno nenasilniška. Od tod tudi misli o podobnosti z žensko kriminaliteto. Za obe sta pomembni izrabljanje ugodnih položajev za (spolno) izkoriščanje soljudi. Zato je posilstev zelo malo in še ta dobivajo pred sodišči drugačen epilog od prvotnih često čustvenih in sovražnih ocen pojavov te vrste. **Stari iščejo zaradi telesne nemoči predvsem otroke, nemočne, neodporne, mentalno defektne,** kar seveda tudi pri nekaterih drugih spolnih deviantih ni redkost, toda pri starih se to pojavlja z večjo zakonitostjo. Poleg teh so še senilni, ekshibicionisti, oprezovalci za spolnimi dogodki

⁴⁷ Glej drugače Hentig, s. 188 (vir iz leta 1959.)

itd., ki jim motiviranost za ta dejanja iščejo tudi v bolezenskih posebnostih njihove osebnosti (npr. fetišizem, voajerizem itd.).

č) Kazniva dejanja v prometu

Po sodni statistiki je skoraj **četrtina kaznivih dejanj ostarelih iz področja prometa.** Ne da bi se spuščali v razloge za prometno nedisciplino, pa je vendarle treba poudariti, da je pregledovanje zdravstvenega stanja ostarelih voznikov več kot upravičeno. Za preprečevanje teh pojavov pa vendarle ni dovolj, če gre za zdravstveni nadzor manjšega števila voznikov, kajti med povzročitelji so stari tudi kot pešci. Upadanje senzomotoričnih funkcij in bolezenske psihofizične spremembe imajo pomemben vpliv na kakovost njihove udeležbe v javnem prometu.

d) Ostala kazniva dejanja

Med ostalo kriminaliteto naj omenimo t. i. politično z najrazličnejšimi načini delovanja, kot so sovražna propaganda, žalitve države in njenih predstavnikov (domače in tuje), pa vzbujanje raznih oblik nestrpnosti, prepogosto storjene v alkoholiziranosti itd. To vprašanje že deloma nadenjamo pri verbalni kriminaliteti.

e) Povratništvo med ostarelimi

Med 74 920 storilci v letih 1977—1981 (statistika RSNZ) — je bilo 2193 ali 2,92 % starih 60 ali več let. Toda med kaznovanimi za enako kaznivo dejanje, le-teh je v celoti 3547, je bilo med ostarelimi 264 specialnih povratnikov ali 7,44 %. Toda med 15 570 splošnimi ponavljalci kaznivih dejanj je bilo ostarelih 918 ali 16,9 %. To kaže, kar je normalno, na določeno koncentracijo povratništva med ostarelimi, kajti bolj ko je deviant star, več dejanj se mu kopiči, čeravno kriminalna vitalnost v ostarelosti na splošno upada.

Zato se pojavlja **povratništvo v ostarelosti kot dokaj neraziskano področje** in vredno opazovanja ne nazadnje iz gerontološkokriminoloških vedenjskih ozirov.

f) Stari kot pomagači, napeljevalci in organizatorji

Razpoložljivi podatki za slovenske razmere za leto 1977—1981 ne potrjujejo prepričljivo, da bi bila kriminaliteta ostarelih v marsičem podobna ženski kriminalnosti, zlasti ne v smislu poma-

gaštva, napeljevanja, organiziranja, zvižčnosti itd. Ugotovili smo namreč, da je bilo med vsemi pomagači le 0,7 % starih, med napeljevalci 1,2 % in med organizatorji 2,8 %.

Seveda lahko domnevamo, da statistično zajeta kriminaliteta ne prikazuje vse resnice na splošno in verjetno pri ostarelih še toliko manj. Zato s teh plati prenekaterih vprašanj sploh še ne poznamo.

5. Nekriminalno odklonsko vedenje

Morda ni odveč poudariti, da so ostareli, tako kot katerekoli druge starostne skupine, tudi povzročitelji ali nosilci drugih pojavov pravno sankcioniranega vedenja (ali pa tudi ne) z nekriminalno vsebino. V tem pomenu so ponekod bolj, drugje zopet manj udeleženi na posameznih področjih, odvisno seveda od narave pojavov, pri katerih je potrebna za storitev ustrezna disponiranost. Med njimi bi za naše razmere omenili alkoholizem, razne prekrške s področja javnega reda in miru, zlasti pa potepuštvu in beračenju. S starostjo pa se močno povečuje tudi samomorilnost.

Gerontologi, socialni delavci, odvetniki in ne nazadnje tudi člani poravnalnih svetov v krajevnih skupnostih bi lahko povedali, v koliko konfliktnih položajev so vpleteni ostareli, v koliko stiskah, spopadih in priložnostih so med »dejavniki« v sporih, ki jih morajo reševati hišni sveti, domovi za ostarele, soseske itd.

V statistikah ni podatkov, koliko so ostareli storilci najrazličnejših prekrškov. Pripravljanje tovrstnih evidenc je znova zamrlo, kar je velika škoda za spoznavanje problematike, ki jo povzročajo različne skupine prebivalstva.

Kolikor gre pri njih za alkoholizem in če so se ga oprijeli še pred ostarelostjo, ni dosti verjetnosti, da bi dočakali pozna leta. Alkoholizem kot počasen samomor že v biološkem smislu ne dopušča doseganja zavirljive starosti, kolikor pa, se le to precej povezuje s kriminalnostjo in nekaterimi drugimi pojavi, povezanimi tudi s pojemajočo spolnostjo ter spremembami, »združenimi z maničnimi, paranoičnimi in konfuznimi stanji«. ⁴⁸ Alkoholizem in starost prinašata resnično žalostno podobo poznega življenja, kajti že vsak zase imata svoji neprijetni in zavračujoči podobi.

⁴⁸ East, s. 188.

Ker »delomrzništvo« že zaradi narave ostarelosti ni imanentno tej skupini prebivalstva, pa sta potepuštvu in beračenju pojava, ki jima gre pozornost socialne službe, in problem, ki sploh ne bi smel biti kriminalnopolitično in kaznovalno vprašanje.

Še najbolj točni so podatki o samomorilnosti, čeravno je ne gre obravnavati kot odklonsko vedenje, ampak kot pojav, ki vendarle kaže na določenost »patološkost« v družbi.

Gostota samomorilnosti pa dosega najvišje koeficiente prav v tistih starostnih skupinah, ko se bolj masovno začenjajo bolezni, stiske in težave s telesnim in duševnim zdravjem ter upada človeška vitalnost. Suicidološka raziskovanja namreč potrjujejo tesno korelacijo med staranjem in samomorilnostjo ter iščejo in obravnavajo tiste suicidopatije, ki spremljajo posamezne starostne skupine tudi v njih samih.

Tu se znova srečamo z upokojitvijo in zmožnostmi prilagajanja nanjo, ko nastajajo vrste družbenih nasprotij, katerih nepremagovanje pelje tudi v samomor. Nekateri pisci primerjajo suicidogenost te vrste z nekakšno anomičnostjo, ⁴⁹ drugi nasploh »ageizmu« posvečajo pozornost kot takemu z vsemi ustreznimi določilnicami in spremljevalnimi okoliščinami. Pri tem pa se pokaže, da je moški spol (tudi še in posebno pri nas) v teh letih znatno manj odporen za tovrstne pritiske okolja in zoper biološke ter duševne težave.

V letih 1950—1954 je bil koeficient samomorov v Sloveniji na 100 000 prebivalcev (kar je navadno izhodišče za izračun koeficienta samomorilnosti) v starosti 60—69 let 28,5, v starosti nad 70 in več let pa 38,6. V letih 1964—68 je bil koeficient v prvi skupini ostarelih 50,8, v drugi pa 44,4, leta 1978 pa je bil koeficient v prvi skupini 64,8, v drugi pa 56,3. Podatki kažejo na presunljivo naraščanje samomorilnosti med starimi ljudmi pri nas v Sloveniji. Koeficienti samomorilnosti za to obdobje življenja so v zadnjih desetletjih vsaj 2-krat višji od povprečnega koeficienta na Slovenskem. Na kaj to kaže, nam pojasnjujejo suicidologi.

Da so moški na Slovenskem bolj suicidalni, kažejo naslednji koeficienti. V letih 1964—68 je bil koeficient za moške 91,6 in 19,6 za ženske v starosti 60—69 let, za moške nad 70 let pa 80,0. Leta 1978 pa je bil koeficient za moške 114,8 in

⁴⁹ Glej npr. Wiendiack G.: Social Determinants of Suicide in Old Age.

za ženske 28,3 za drugo starostno skupino pa pri moških 76,8 in pri ženskah 25,2. Koeficient samomorilnosti v tem letu pa je 31,3.⁵⁰

Sklep

Ustrezni podatki tudi za naše (slovenske) razmere potrjujejo, da je v družbenih skupinah, ki bi jih nekako v sociološkem smislu šteli za ostarele, v absolutnem kako v relativnem smislu še najmanj storilcev kaznivih dejanj. To pa predvsem iz naslednjih razlogov:

— Te skupine prebivalstva že zaradi upadajočih in čedalje bolj zoženih psihofizičnih zmogljivosti nimajo več toliko sposobnosti za najrazličnejše odklonske pojave in sploh kazniva dejanja.

— Zaradi upokojitve in delovne nedejavnosti ne zapadajo v kriminogene priložnosti, v katerih bi lahko številneje postajali devianti, tako kot se to dogaja pri tistih, ki so na delovnem mestu, ki jim omogoča izredne možnosti prilaščanja premoženja, pravic ter ustvarjanja kršitev.

— Telesno in duševno bolezensko stanje jim odvrača pozornost od okolja nanje same. Zaradi tega so bolj zaposleni s seboj kot z drugimi; čeprav po drugi strani prav iz teh razlogov nastajajo tudi nasprotja.

— Podobno kot nedoraslost in mladost uživa starost že zaradi morebitnega spoštovanja⁵¹ precejšen obzir pri dejavnostih odkrivanja programa in sojenja in je zaradi tega pričakovati določeno popustljivost in razumevanje, čeravno ostareli nimajo posebnega pravnega varstva.

Z naraščanjem in poglobljanjem znanja o starosti in staranju prihajamo do novih podatkov tudi za razumevanje odklonskosti pri ostarelih, kar ne bi smelo ostati neuporabljeno za kriminologijo, sociologijo in sorodne discipline. Le-te se posebno pri nas ne ukvarjajo s sociološkimi, še posebno pa odklonskimi pojavi med ostarelimi. Vse pa kaže, da bo to kmalu potrebno, ker povsod po svetu spoznavajo predvsem dvoje: da bo v prihodnje čedalje več starih in da se bo

⁵⁰ Podatki so vzeti: Statistični letopis SRS 1978, s. 67; Samomorji v Sloveniji, Raziskava Inštituta za kriminologijo 1971, s. 171 — '76; Virant — Jaklič: Samomorji in samomorilni poskus 1978, 1979, 1980.

⁵¹ East, s. 119.

dojemanje starosti pomikalo v čedalje kasnejše obdobje človeškega življenja, kar bo imelo prenekatere posledice.

Prav z zadnjim v zvezi je prosti čas, v katerem bo čedalje več ljudi imelo več časa, ki že sedaj ni koristno izrabljen. Nekoristno uporabljeni prosti čas pa se hipotetično povezuje s povečanjem neustreznega vedenja — kakršnegakoli. Ali to ne kaže na povečanje odklonskosti tudi med ostarelimi v prihodnje?

Zato že zdaj ne vabijo brez razloga, naj bi se z odklonskimi pojavi med ostarelimi čedalje bolj ukvarjali »pravniki, endokrinologi, kriminologi in viktimologi, nevro in psihofiziologi, psihologi in forenzični psihiatri«,⁵² da ne omenjamo posebej gerontologov.

Vse kaže, da pričakujemo v prihodnosti več znanja tudi o ostarelosti, kar pomeni:

— več razumevanja za njihove težave z odklonskim vedenjem in

— več možnosti za odvrčanje starih od takega vedenja in uspešnosti v preprečevanju, čeravno se zdaj zaradi njihove obrobnosti zanje ne zmemimo dosti, predvsem zaradi stereotipnih stališč o tistih, ki so zaznamovani kot stari ali kot »generacija nesodobnih sodobnikov«. ⁵³

Pomanjkljivosti zbiranja podatkov o odklonskih ljudeh ali sploh o ljudeh s težavami onemogočajo zanesljiv vpogled v tovrstno problematiko zlasti ostarelih, kajti sicer bi jo verjetno dojemali z večjo resnostjo. Toda tovrstno obrobnost jemljemo drugače od obrobnosti drugih skupin prebivalstva, katerih zaznavanje privlačuje pozornost; od ostarelih, pa četudi so odklonski (kakorkoli že) pa se prej odvrčamo, ker družbi niso več nevarni. Ali je tako bolje ali ne, je seveda drugo vprašanje? Ali gre pri tem res za »kriminal šibkih«, ⁵⁴ ki že zaradi tega ni vreden posebnega zanimanja?

Morda s tem v zvezi tudi kriminalna in kaznovalna politika na tem področju nista ustrezni, ker ne zmoreta upoštevati vseh telesnih, duševnih, psihiatričnih in drugih dejavnikov, ki delujejo na starejšega storilca. Vse kaže, da zlasti kriminologijo čakajo prenekatere naloge v pojasnjevanju odklonskosti senilnih ljudi.

Rokopis končan 6. 8. 1982.

⁵² Pospišil-Završki, s. 326.

⁵³ Mannheim v navedbi Neugarten: The Aged in American Society v Social Problem, s. 79.

⁵⁴ Eaner, s. 157.

Literatura

1. Arnaudovski, L.: Primarni kriminalitet i primarni učinci krivični dela. **Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo**, Beograd 14 (1976), 1, s. 73—89.
2. Bales, R.: Sexploitation As a Form of Child Abuse. **Police Chief**, Gaithersburg 46 (1979) 4, s. 34—35.
3. Bernocchi, F.: La senilita' dal punto di vista criminologico. **Quaderni di criminologia clinica**, Roma 16 (1974) 3, s. 321—342.
4. Birren, J.: The Elderly. **Outsiders USA**. San Francisco, Rinehart Press, 1973, s. 75—95.
5. Burger-Prinz, H., Lewrenz, Z.: **Die Alterskriminalität**. Stuttgart, Ferdinand Enke 1961, 56 s.
6. Dörmann, U.: Statistik des Ladendiebstahls. **Kriminalistik**, Hamburg 32 (1978) 9, s. 385—390.
7. Drugi jugoslovanski gerontološki kongres. Izveščki. Ljubljana 1982, 229 s.
8. East, N.: Zločin in starost. **Družba in zločinec**. (S. l. s. n.) 539 s.
9. Exner, F.: Alter. **Kriminologie**. Berlin, Springer 1949, s. 147—159.
10. Gibbens, T. C. N., Palmer, C., Prince, J.: Mental Health Aspects of Shoplifting. **Mental Health Digest**, Washington 4 (1972) 2, s. 47—48.
11. Glaser, D.: **Adult Crime and Social Policy**. Englewood Cliffs, Prentice-hall 1972, 128 s.
12. Grapin, P.: **L'anthropologie criminelle**. Paris, Presses Universitaires de France 1973, 125 s.
13. Hentig, H.: **Zločin, uzroci i uslovi**. Sarajevo, Veselin Masleša 1959, 423 s.
14. Hindelang, M.: **Criminal Victimization in Eight American Cities**. Cambridge (Mass.), Bellinger 1976, 499 s.
15. Jezernik, M.: **Potrebe in delovni potenciali ostarelih**. Ljubljana, Inštitut za sociologijo 1980, 112, 244 s.
16. Keller, S. (et al.): Diebstähle bei Depressiven. **Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform**, Köln 64 (1981) 6, s. 342—352.
17. Lakčević, D.: Neobično ubistvo u Beogradu. **Bezbednost**, Beograd 23 (1981) 6, s. 496—497.
18. Luthe, R.: Psychiatrische Probleme der Sexualdelinquenz. **Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform**, Köln 52 (1969) 6—7, s. 314—321.
19. Mac Veigh, F.: Problems of Aging and the Elderly. **Modern Social Problems**. New York (etc.), Holt 1978, s. 313—345.
20. Neugarten, B.: The Aged in American Society. **Social Problems**. New York (etc.), Wiley 1966, s. 167—196.
21. Ponti, G.: Studio Statistico sulla criminalita' senile. **Quaderni di criminologia clinica**, Roma 4 (1962) 2, s. 145—178.
22. Pospisil-Zvrški, K.: Psihopatologijska i kriminologijska obilježja počinitelja i žrtava u krivičnim delima protiv dostojanstva ličnosti i morala. **Socijalna psihijatrija**, Zagreb 9 (1981) 4, s. 271—349.
23. Požarnik, H.: Staranje in starost. **Kako ohranimo duševno zdravje**. Ljubljana, Mladinska knjiga 1978, s. 231—264.
24. Ritzel, G.: Untersuchungen zur Altersdelinquenz. **Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform**, Köln 55 (1972) 8, s. 345—356.
25. Russel, M. (et al.): Groups of Women who Shoplift. **Canadian Journal of Criminology**, Ottawa 20 (1978) 1, s. 73—74.
26. Schneeberger, E.: Die Behandlung des Querulanten. **Kriminalistik**, Hamburg 27 (1973) 6, s. 253—257.
27. Schütze, G.: Jugendliche und Heranwachsende in der Untersuchungshaft. **Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform**, Köln 63 (1980) 3, s. 148—153.
28. Švob, T.: Starenje, ponašanje, pamćenje i genetika. **Encyclopedia moderna**, Zagreb 10 (1975) 30, s. 53—60.

Deviance in Old Age

Pečar dr. Janez, Professor of Criminology, Institute of Criminology, Ljubljana

An increased proportion of people above 60 years is expected throughout the world. Criminology and the related sciences have not yet dealt much with the deviant behavior of the old, which should merit more consideration as it is likely that in the future there will be more deviants among the aged.

The influences which are linked with crime in old age are, apart from the most general ones, specific — biological, psychological and social — which all force the aged to conceive and adequate life-style, pushing them even more into marginality.

Physical ability for crime commitment diminishes markedly with age. For this reason there are only 3% of criminal offenders aged over 60 in Slovenia (and probably elsewhere), although there are a few discrepancies between court statistics and the crime

figures of the law enforcement agencies. According to crime statistics, the coefficient of older offenders in 1978 was 150 per 100 000 inhabitants, which is by far the lowest percentage among all age groups. In comparison with other offenders, the aged are most represented in criminal offences against honour and reputation, against the administration of justice, against life and limb, etc.

The degree of recidivism due to old age is relatively high in this group and represents an entirely unresearched field of study.

Among »non-criminal« forms of behavior special attention must be paid to alcoholism, vagrancy and begging. The level of suicide among the old is the highest in Slovenia, approximately two times higher than the average, among men three times higher.